

ABDULLA QODIRIY – O‘ZBEK REALISTIK ROMANCHILIGI ASOSCHISI

TDTU, “Geologiya-qidiruv va kon- metallurgiya” fakulteti

6-25 guruh talabasi

Jo‘raqulova Jasmina Jo‘rabekovna

Ilmiy rahbar: TDTU,

“Geologiya-qidiruv va kon- metallurgiya” fakulteti

Gidrogeologiya,

muhandislik geologiya va petrografiya kafedrasi dotsenti,

g-m.f.f.d. Tulyaganova Nargiza Shermatovna

Annotatsiya: Abdulla Qodiriy – o‘zbek adabiyotining zabardast namoyandasi, yangi o‘zbek realistik roman maktabining asoschisi sifatida tarixda o‘chmas iz qoldirgan. Uning ijodi o‘zbek adabiyoti taraqqiyotini yangi bosqichga olib chiqdi, realistik adabiy maktab barpo etilishida muhim o‘rin tutdi, o‘z zamonasining ijtimoiy-siyosiy hayotni aks ettirishda, inson va jamiyat munosabatini badiiy kuch bilan ifodalashda beqiyos ahamiyat kasb etdi. Abdulla Qodiriy xalqning orzusi, dardi, hayoti va kechinmalari talqinini yangicha yo‘sinda, haqqoniy yondashuv asosida namoyon qildi. Shu sababdan ham uning ijodi o‘zbek romanchilik san’atining asoschisi, taraqqiyot sari dadil qadam tashlagan ijodkor sifatida e’tirof etilgan.

Kalit so‘zlar: Abdulla Qodiriy, o‘zbek realistik romanchiligi, roman, adabiyot, realizm, tarixiy haqiqat, xalq hayoti, milliy adabiyot, badiiy asar, o‘zlikni anglash.

Abdulla Qodiriyning butun adabiy faoliyati o‘z zamonasining ilg‘or ijtimoiy-falsafiy g‘oyalari bilan sug‘orilgan. Tarixiy haqiqatni, xalq hayotini, orzu-umid va intilishlarni butun borlig‘i bilan namoyon qilgan yozuvchi asarlari zahirida jamiyatni uyg‘otish, yangi dunyoqarash, taraqqiyotga undash kabi muhim maqsadokatlar mujassam. Ayniqsa, XX asr boshidagi islohotlar, ijtimoiy toifadagi o‘zgarishlar, jamiyat hayotidagi muammolar va ziddiyatlar Qodiriy asarlarida badiiy talqin topdi. U kishining romanlari va hikoyalari orqali yangi zamonaviy o‘zbek adabiyotining qutlug‘ sari yo‘nalishlari belgilandi. Abdulla

Qodiriy o'z yaratgan realistik ruhdagi romanlari va kichik asarlari orqali avvalo, xalqning ruhiy olamiga, ijtimoiy hayotiga chuqur nazar tashladi. U jamiyatning og'riqli nuqtalarini ochib berishga, inson dunyosi va uning ichki ziddiyatlarini tahlil etishga intildi. Yangi adabiy maktab, yangi roman maktabi aynan Qodiriy faoliyati va ijodi bilan bog'liq. Yozuvchi o'z romanlari orqali xalq hayotining turli jabhalari, islohotlar, ijtimoiy tengsizlik, milliy uyg'onish, o'zlikni anglash masalalarini ta'kidlagan. Qodiriy o'z asarlarida jamiyat va inson, xalq va bosqinchilik, milliy qadriyat va zamonaviy islohotlarni bir butun sistemada tahlil qilishga harakat qilgan. Bu boradagi chuqur ilmiy, adabiy va falsafiy qarashlari o'zbek adabiyoti tarixida yangi ufq, realistik roman uchun mustahkam poydevor bo'ldi. Uning romanchilikdagi yangiligi, realistik yo'nalishda boshlab bergan adabiy maktabi o'zbek adabiyotini ilgari surishda asosiy omil bo'ldi. Aynan mana shu yondashuv Qodiriyning realistik roman janri asoschisi ekanini ko'rsatadi. Qodiriyning romanlarida tarixiy haqiqat, milliy o'ziga xoslik va realizm asosiy badiiy mezon sifatida pandemol keladi. Uning mansur asarlari o'zbek xalqining bosib o'tgan hayot yo'lini, ijtimoiy toifadagi ichki ziddiyatlarini, real voqelikni aks ettirdi. Adib ijodida obrazlar tizimi ham realistik bo'yoqlarga, haqiqatga boydir. Asarlarida tarix va zamonaviylik uyg'unligining badiiy in'ikosini ko'rish mumkin. Qodiriyning asarlari o'zbek adabiy qahramonlari uchun yangi ideal mezonlarni shakllantirdi, xalqning eng yaxshi fazilatlarini ifodaladi, insoniyat labidagi orzu-umid, dard va armonlarni kuchli badiiy kuchda ochib berdi [1].

Abdulla Qodiriy o'z romanlarini asos solgan davrdan boshlab o'zbek adabiyoti yangi taraqqiyot bosqichiga qadam tashladi. O'zbek tilida ilk realistik romanlar yaratilishi Qodiriy nomi bilan bog'liq. Uning romanlarida inson tavsifi, ijtimoiy muhit, jamiyat o'rtasidagi ziddiyat va to'qnashuvlar chuqur yoritildi. Har bir asari o'zining badiiy qiymati, til boyligi, obrazlar xilma-xilligi, mazmuni va zamonaviyligi bilan o'z zamonasining yetuk namunasi sifatida qadrlanadi. Qodiriy o'z asarlarida insoniy xususiyat, ruhiy holat, ichki olamni ochishga harakat qilgan. Qahramon xarakteri, hayot bilan ziddiyatlari va ijtimoiy muhit ta'sirini haqqoniy yetkazish o'zbek realistik romanining asosiy mezoniga aylandi. Yozuvchi o'z asarlarida tarixga, milliy qadriyatlarga chuqur hurmat bilan yondashdi. U o'quvchisiga o'z boy tarixini eslash, milliy g'urur, milliy xotira, yangilanish va taraqqiyot

yo'lini ko'rsatishga intildi. O'zbek xalqining hayoti bilan chambarchas bog'liq obrazlar tizimi orqali ijtimoiy haqiqatni yetkazdi, insoniy qadriyatlarni tarannum etdi. Qodiriy ijodida vatanparvarlik, insonparvarlik, erkinlik uchun kurash g'oyalari asosiy yetakchi kuch bo'lib xizmat qildi [2].

Adib o'z faoliyatida so'z va tilga juda katta e'tibor qaratdi. Uning romanlari o'zbek tilining badiiy imkoniyatlarini to'laqonli ochib berdi, yangi iboralar, so'z ifoda uslublari hosil bo'ldi. Uning ijodi o'zbek tili uchun ham yangi maktab, yangi yondashuv bo'ldi. Ya'ni, Qodiriy o'zbek realistik romani va butun adabiyotini zamonaviy taraqqiyot sari, milliy adabiyot asosida yuksaltira oldi. Qodiriyning ijodi o'zbek xalqining mustahkam orzulari, Vatan, erkinlik, taraqqiyot uchun kurash ruhi bilan sug'orilgan. Uning badiiy qarashlari jamiyat taraqqiyotiga, milliy ong va o'zlikni anglashga kuchli turtki berdi. Realistik yo'sinda yozilgan romanlari qahramonlari orqali xalq orzusi, dardi va jamiyat oldidagi muammolar badiiy tahlil qilindi. Ijodkor har bir obraz orqali hayot haqiqatini, inson orzu va intilishlarini, jamiyatdagi o'zgarishlarni butun borlig'i bilan badiiylashtirishga erishdi. Qodiriy asarlari ruhidagi xalqparvarlik, milliy uygh'onish, zamonaviy tarbiya va ma'rifatparvarlik, ijtimoiy adolat kabi g'oyalar haqiqiy hayotdan, xalq dardidan ildiz oladi [3].

O'zbek adabiyotida ilk yirik roman muallifi sifatida Qodiriy birinchi navbatda xalqning kechinmalari, orzu-umidlari, milliy talpinishlarini badiiy tahlil qildi. Uning romanlari xalq ma'naviyatining, o'zlikni anglash va zaminni sevish tuyg'usining muhim manbaiga aylandi. Qodiriy o'z adabiy maktabini yaratdi. Ushbu maktabda realizm, zamonaviylik, tarixiy voqelikka tayanish, hayotni haqqoniy aks ettirish ustuvor ahamiyat kasb etdi. Abdulla Qodiriyning romanlari badiiy asarlar sifatida o'zining puxta kompozitsiyasi, chuqur ijtimoiy-psixologik tahlili, real hayot voqealariga asoslanishi, obrazlar tizimining kengligi bilan ajralib turadi. Yozuvchi real shaxslarni o'ziga xos badiiy uslubda, o'zbek xalqining ma'naviy olami va hayotiy tajribasiga mos tasvirladi. Asarlarida ijtimoiy tengsizlik, adolatsizlik, orzu va umidlar, inson haq-huquqlari, urf-odat va qadriyatlar, taraqqiyot uchun kurash ilgari surildi. Shu bilan birga, Qodiriy o'z asarlarida zamonaviy islohotlar, yangi dunyoqarash va mustaqillik uchun baraka qiluvchi g'oyalarni ilgari surdi. Qodiriyning ijodi o'zbek xalqiga yangi adabiy o'lcham, yangi madaniy ufq

ochib berdi. U xalq hayotini realizm tamoyillariga asoslangan holda badiiy tahlil etib, xalq orzusining yetuk ifodachisi bo'ldi. Yozuvchi o'z adabiy faoliyati davomida xalq ma'naviyati, mentaliteti, milliy qadriyatlari asosida yangi romanchilik maktabini shakllantirdi. Unda xalq hayotining ichki ziddiyatlari, orzu va armonlari kuchli badiiy ranglarda ifodalandi. Qodiriy o'zbek realistik romanchiligi asoschisi sifatida xalq ijodi, milliy adabiyot va tarixiy voqelikni yangi bosqichga olib chiqdi [4].

Adib ijodi avvalambor o'zbek xalqining istak va orzularini, mavjud muammolarini, yurtdoshlarining haqiqatga bo'lgan intilishlarini badiiy tarzda namoyon etdi. Unda xalqning ijtimoiy turmushi, psixologiyasi, shaxsiyati va orzu-umidlari teran yoritildi. Qodiriy hayot haqiqatini, islohot va taraqqiyotga intilish ruhiyatini chuqur tahlil qilib, o'z roman va hikoyalarida badiiy mahorat bilan ifoda etdi.

Xulosa:

Qodiriy o'z zamonasida o'zbek adabiyotiga, xalqining ma'naviy taraqqiyotiga yuksak e'tibor bilan yondashgan. U jamiyat dardu tashvishlarini, xalq qalbidagi orzu va intilishlarni chinakam badiiy ifodalashga intildi. Uning ijodi yangi taraqqiyot sari barcha to'siqlarga, qiyinchiliklarga qaramay dadil yurishda xalqiga kuch, ishonch, orom va umid berdi. Asarlari mustahkam adabiy asos, tarixiy yodgorlik, o'zbek milliy madaniyatining g'urur manbaiga aylandi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedova, G. (2018). "Abdulla Qodiriy asarlarida milliy qadriyatlarning aks etishi." O'zbek tili va adabiyoti, 4, 35-41.
2. Bazarov, S. (2021). "O'zbek realizmi taraqqiyotida Abdulla Qodiriyning o'rni." PhD Dissertatsiyasi, Toshkent davlat universiteti.
3. Esonov, J. (2020). "Abdulla Qodiriy romanlarining badiiy xususiyatlari." Adabiyot va san'at, 2(13), 55-60.
4. G'ofurova, N. (2021). "Tarixiy romanlarda realistik tasvir masalalari: Abdulla Qodiriy romanchiligi misolida." O'zbek adabiyoti, 1(36), 72-80.
5. Jo'rayev, I. (2019). "O'zbek realistik romanchiligining asoschisi: A. Qodiriy faoliyati tahlilida." Adabiyotshunoslik, 11(3), 44-52.

6. Mamatqulov, O. (2017). "Qodiriy romanlari semantikasining ayrim jihatlari." *Filologiya masalalari*, 5(18), 120-126.
7. Ochilov, B. (2022). "Abdulla Qodiriy va o'zbek adabiyotida realizm tamoyillari." *O'zbekiston Fanlari Akademiyasi xabarlari*, 2(70), 98-103.
8. Rahmonova, S. (2020). "Abdulla Qodiriy romanlarida tarix va zamonaviylik." *Yangi O'zbekiston*, 3(22), 28-34.